

جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

معاونت درمان

دبیرخانه شورای راهبردی تدوین راهنماهای سلامت

شناسنامه و استاندارد خدمت

حقنه

بهار ۱۴۰۰

تنظیم و تدوین:

کارگروه تدوین استانداردهای طب سنتی دانشگاه علوم پزشکی تهران- دفتر طب ایرانی و مکمل

با همکاری:

انجمن علمی طب سنتی ایرانی

هیات ممکنه و ارزشیابی رشته طب سنتی ایرانی

دفتر طب ایرانی و مکمل وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی

مشاور: دکتر مریم خیری

اسامی تدوین کنندگان:

۱. دکتر محمدرضا شمس اردکانی: مدیرکل دفتر طب ایرانی و مکمل
۲. دکتر عبدالله بهرامی: عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد و رئیس انجمن علمی طب سنتی کشور
۳. دکتر محمود خدادوست: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
۴. دکتر نفیسه حسینی یکتا: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی ارتش
۵. دکتر علیرضا عباسیان: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۶. دکتر مهدی یوسفی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی مشهد
۷. دکتر ابراهیم خادم: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۸. دکتر لیلی شیربیگی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۹. دکتر ریحانه معینی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۱۰. دکتر نرگس گرجی: متخصص طب سنتی ایرانی و عضو محترم هیات علمی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۱۱. دکتر مهشید چایچی: متخصص طب سنتی ایرانی

تحت نظارت فنی:

گروه استانداردسازی و تدوین راهنماهای سلامت

دفتر ارزیابی فن آوری، استانداردسازی و تعرفه

الف) عنوان دقیق خدمت مورد بررسی (فارسی و لاتین) به همراه کد ملی:

حقنه درمانی - ۹۰۱۷۸۵

Enema

Basti و Vasti در طب هندی

ب) تعریف و تشریح خدمت مورد بررسی:

حقنه عبارت است از فرستادن مایعات به راست‌روده یا رحم با وسیله‌ای مخصوص. مایع مصرفی برحسب تشخیص متفاوت است.

ج) اقدامات یا پروسیجرهای ضروری جهت درمان بیماری:

• ارزیابی قبل از انجام پروسیجر

- آگاه کردن بیمار از روش انجام کار و توضیح دقیق مراحل حقنه درمانی
- بررسی مجدد موارد منع انجام حقنه درمانی
- در هنگام انجام حقنه باید از سلامت اعضای رئیسه یعنی قلب و کبد و مغز اطمینان داشت البته در هنگام موارد اورژانس با توجه به صلاح‌دید پزشک می‌توان حقنه را در صورت عدم وجود سلامتی اعضای مذکور نیز انجام داد.
- آماده نمودن ترکیبات لازم جهت حقنه درمانی و تهیه جوشانده آن‌ها با در نظر داشتن هدف درمانی مورد نظر
- بهتر است حقنه در زمان سردی هوا یعنی پاییز و زمستان انجام شود زیرا انجام حقنه در زمان گرمی هوا موجب اضطراب می‌شود.

مراحل انجام حقنه درمانی

۱. ابتدا مفردات و فراورده های طبیعی لازم را در ظرفی ریخته و بر اساس ویژگی آن‌ها را به صورت طبیح (جوشانده) یا نقوع (خیسانده) یا... تهیه می‌کنند.
۲. سپس مایع حاصل فوق را بعد از مراحل پیشگفت کاملاً از صافی رد می‌کنند تا هیچ‌گونه آسیبی هنگام داخل نمودن مایع حقنه به روده‌ها وارد نشود.
۳. بیمار به حالت (سجده یا به پهلو با زانو در بغل) knee-chest (گاهی با توجه به عضو درگیر، بیمار به حالت‌های مختلفی مثلاً گاهی بر پهلو راست یا گاهی بر پهلو چپ) قرار می‌گیرد.

• ارزیابی حین انجام پروسیجر

- انتخاب داروی حقنه برحسب اهداف درمانی، سن و هیكل بیمار باشد. در افراد با سن کمتر و جثه کوچکتر باید مقدار داروی کمتری به کار رود.

- مقدار مایع جوشانده شده در هر بار حقنه نباید بیشتر از ۲۵۰-۳۰۰ گرم باشد.

- دمای مایع را قبل از استفاده بررسی کنید. دمای آن باید در حد اعتدال رو به گرم باشد در حدی که روده‌ها را نسوزاند.
- غلظت دارو باید در حد اعتدال باشد و خیلی رقیق یا غلیظ نباشد.
- در هر بار حقنه حدود ۱۵۰ سی سی مایع حقنه را با استفاده از اپلیکاتور مناسب وارد روده بیمار شود.
- بهتر است بیمار بعد از وارد کردن داروی حقنه به پشت یا به سمت درد بخوابد.
- لازم است بیمار در حین انجام حقنه پاها را بپوشاند و محل درد را نیز گرم نگه دارد.
- در هر بار حقنه می‌توان تا چهار بار دارو را وارد روده کرد. معمولاً کمتر از سه بار وارد کردن دارو اثر لازم را ندارد.
- پس از هربار وارد کردن دارو بیمار صبر کند و قدری به حالت دراز کش بماند (یک ربع تا نیم ساعت) تا دارو بلافاصله از روده خارج نشود. بعد از ایجاد احساس تخلیه، ماده حقنه را دفع نماید. اگر بیمار احساس دفع و ناراحتی دارد باید اجابت مزاج کند.

• ارزیابی بعد از انجام پروسیجر

- زمانی که بیمار احساس ضعف و سستی داشت، حقنه را پایان داده و بدن را خشک کرده و لباس بپوشد. در این حین نباید بیمار خود را در معرض هوا قرار دهد.
- بعد از انجام حقنه بیمار باید مدتی در اتاق استراحت نماید و شربتی جهت تقویت معده، قلب و یا مغز (با توجه به نوع حقنه‌ای که انجام شده است مانند شربت سیب، میوه به یا گلقلند که ترکیبی از گل سرخ و عسل است) میل نماید.
- مراقبت از بیمار تا نیم ساعت بعد از انجام حقنه درمانی و بررسی مجدد علائم بیماری وی

• کنترل عوارض جانبی انجام پروسیجر

- قبل از انجام حقنه درمانی لازم است حرارت آن بررسی شود تا موجب سوختگی در روده نشود.
- برای وارد کردن لوله حقنه پس از چرب کردن سر لوله و مقعد سر لوله را وارد مقعد می‌کنند. باید مراقب بود که سر لوله به بن بست در روده نرسد و از راست روده هم نگذرد.

د) تواتر ارائه خدمت (تعداد دفعات مورد نیاز / فواصل انجام)

- بر اساس تشخیص پزشک متخصص طب ایرانی و بر حسب نیاز بیمار متفاوت است. در صورت تشخیص پزشک متخصص طب ایرانی تا روزی ۳ بار قابل انجام است.

ه) افراد صاحب صلاحیت جهت تجویز (Order) / خدمت مربوطه و استاندارد تجویز:

• پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی (فارغ‌التحصیل دانشکده‌های طب سنتی): پزشکانی هستند که دوره

دکترای تخصصی (PhD) یا تخصص طب سنتی ایرانی را در دانشگاه‌های مورد تأیید وزارت بهداشت گذرانده‌اند.

و) افراد صاحب صلاحیت جهت ارائه خدمت مربوطه:

○ پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی

ز) عنوان و سطح تخصص‌های مورد نیاز (استاندارد) برای سایر اعضای تیم ارائه‌کننده خدمت:

پزشکان دوره‌دیده، کارشناسان پیراپزشکی، فیزیوتراپی، پرستاری یا مامایی که دوره آموزشی حقه‌درمانی را گذرانده باشند؛ باید در

تمام موارد در کنار متخصص طب سنتی و تحت نظر وی به ارائه خدمت بپردازند. در این دوره لازم است که کارشناس مربوطه

آموزش نظری (کلیات، اسباب و علل، دلایل و علائم و اصول کلی درمان در طب سنتی ایران) و عملی حقه‌درمانی در یک دوره

۳ ماهه با نظارت انجمن علمی طب سنتی ایران صورت بگیرد.

ردیف	عنوان تخصص	تعداد موردنیاز به طور استاندارد به ازای ارائه هر خدمت	میزان تحصیلات مورد نیاز	سابقه کار و یا دوره آموزشی مصوب در صورت لزوم	نقش در فرایند ارائه خدمت
۱	پذیرش و خدمات	یک نفر	سیکل	-	تشکیل پرونده پیگیری مسائل اداری - مالی جابه‌جایی وسایل و شست و شوی وسایل
۲	کارشناس دوره‌دیده	یک نفر	کارشناس فیزیوتراپی، پرستاری یا مامایی	دوره ۳ ماهه نظری و عملی با نظارت انجمن علمی طب سنتی ایران دارای مجوز فعالیت و مدرک باز آموزی ۲ ساله	بررسی شرایط مراجعه‌کننده، رد کردن موارد منع خدمت، ارائه خدمت

ح) استانداردهای فضای فیزیکی و مکان ارائه خدمت:

- این خدمت در یکی از اتاق‌های سلامت‌مکده ارائه می‌شود که استاندارد فضای آن بر اساس دستورالعمل اجرایی است. در

اندیکاسیون‌هایی مانند بیماریهای قلبی (کاردیومیوپاتی)، مننژیت، سکنه مغزی، بیماریهای التهابی روده مانند کولیت اولسرو و

کانسر رکتوم در بخشهای بیمارستانی برای بیماران بستری (مشاوره با پزشک PhD متخصص طب سنتی) قابل ارائه می‌باشد.

- متراژ اتاق: ۶ متر

- دمای اتاق: ۲۳ الی ۲۵ درجه سانتی گراد

- پوشش دیوارها و کف اتاق: هر پوششی که قابلیت شستشو داشته باشد اعم از کاشی، سرامیک، سنگ و غیره

- نور اتاق: نور معمول در اتاق معاینه (جهت تأمین نور کافی برای مشاهده موضع حقنه می توان از چراغ معاینه پایه بلند استفاده نمود)

- سیستم تهویه: جهت تهویه مناسب اتاق

- سرویس بهداشتی مناسب و موجود در اتاق جهت استفاده بیمار در حقنه درمانی

ط) تجهیزات پزشکی سرمایه ای به ازای هر خدمت:

ردیف	عنوان تجهیزات	کاربرد در فرایند ارائه خدمت	متوسط عمر مفید تجهیزات	تعداد خدمات قابل ارائه در واحد زمان	متوسط زمان کاربری به ازای هر خدمت	امکان استفاده همزمان برای ارائه خدمات مشابه و یا سایر خدمات
۱	تخت معاینه	قرارگیری مراجعه کننده بر روی آن	۵ سال	دو خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	وجود ندارد.
۲	دستگاه حقنه	ارسال مایع حقنه	۲ سال	دو خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	وجود ندارد.
۳	اجاق گاز	آماده سازی مایع حقنه	بادوام	هر شعله دو خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	وجود دارد.
۵	ظرف روحی	آماده سازی مایع حقنه	بادوام	دو خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	وجود ندارد.
۶	بالش	قرارگیری سر بیمار	یک سال	۲ خدمت در ساعت	۳۰ دقیقه	ندارد

ی) داروها، مواد و لوازم مصرفی پزشکی جهت ارائه هر خدمت:

ردیف	اقلام مصرفی مورد نیاز	میزان مصرف (تعداد یا نسبت)
۱	ملحفه یکبار مصرف	۲ عدد
۲	مفردات و فراورده های طبیعی جهت استفاده در حقنه درمانی	بسته به نیاز بیمار
۳	دستکش لاتکس استریل	۱ جفت
۴	پارچه صافی	۲ عدد

ک) استانداردهای ثبت:

- ثبت تغییر علائم هریک از اندیکاسیون‌های مطرح‌شده در بخش تعریف خدمت از جمله درد بر اساس VAS (Visual Analogue Scan)

ل) اندیکاسیون‌های دقیق جهت تجویز خدمت:

- حقه‌دوایی با فواید بسیار و سریع‌الاث‌ر است؛ برای اکثر بیماری‌ها از جمله (6-1):
 - اختلالات گوارشی بخصوص در روده (7, 8) شامل:
 - قولنج (بیماری‌های دردناک روده بزرگ همراه با احتباس غیرطبیعی مدفوع)
 - سحج و قروح روده بزرگ (بیماری‌های التهابی روده)
 - خارج کردن مواد زائد و فضولات باقی‌مانده در روده و معده (یبوست مزاج)
 - مشکلات کلیه، مثانه و اورام (التهاب) آن‌ها و اعضای تناسلی (7, 8)
 - بیماری‌های طحال (7, 8)
 - بیماری‌های سیستمیک مانند مسمومیت و تب (7, 8)
 - بیماری‌های قلب مانند کاردیومیوپاتی و ریه مانند ذات‌الریه و آسم (7, 8)
 - بیماری‌های سر و گردن (مغزی) مانند انواع صداع (سردرد)، دوار (سرگیجه)، سبات (کاهش هوشیاری)، سکت، سرسام (منزیت)، صرع، فالج (فلج) و استرخاء (شلی اندام‌ها) و مشکلات چشم و گوش و حلق و بینی (7, 8)
 - دردهای مفصلی و گرفتگی عضلانی شامل درد لگن و کمر، نقرس و عرق‌النساء (سیاتالژیا) (7, 8)
 - بیماری‌های رحم و اعضای تناسلی (7, 8)
 - تقویت باه (قوای جنسی) و درمان اولیگوآزواسپرمی (7, 8)
 - میکروآلبومینوری در دیابت (7, 8)
 - فشار خون (7, 8)

م) شواهد علمی در خصوص کنترا اندیکاسیون‌های دقیق خدمت:

- حساسیت شدید به داروی گیاهی مورد استفاده در حقه
- در افراد مسن، کودکان، بیماران قلبی و افرادی که اختلالات کولون مانند کولیت اولسراتیو و هموروئیدهای خونریزی‌دهنده، کانسر کولون و فیستول رکتوم دارند؛ با احتیاط و تنها با حضور امکانات بیمارستانی انجام شود.

ن) مدت زمان ارائه هر واحد خدمت:

خدمت مذکور قابل ارائه توسط کارشناس دوره دیده نمی باشد. پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی باید در تمام مراحل درمان حضور داشته باشد و کارشناس در تمام مراحل درمان پزشک را همراهی کند (هر دو نفر باید ۳۰ دقیقه وقت جهت ارائه خدمت صرف نمایند)

ردیف	عنوان تخصص	میزان تحصیلات	مدت زمان مشارکت در فرایند ارائه خدمت	نوع مشارکت در قبل، حین و بعد از ارائه خدمت
۱	پزشک PhD طب سنتی ایرانی یا متخصص طب سنتی	دکترای تخصصی	۳۰ دقیقه	دستور خدمت بررسی شرایط مراجعه کننده رد کردن موارد منع خدمت ارائه خدمت ارزیابی نتایج حاصله
۲	کارشناس دوره دیده*	کارشناس	۳۰ دقیقه	همراهی متخصص در تمام مراحل کار
۳	پذیرش*	دیپلم	۱۰ دقیقه	پیگیری مسائل اداری - مالی
۴	خدمات*	سیکل	۱۵ دقیقه	جابه جایی وسایل و نظافت اتاق، شستشو وسایل

* حضور موارد ستاره دار الزامی نمی باشد.

ع) موارد ضروری جهت آموزش به بیمار:

توصیه های آموزشی قبل و بعد از حقنه درمانی:

- ۱) قبل از استفاده از حقنه اگر بیماری قلبی یا حساسیت به دارو و ماده خاصی دارید به پزشک خود اطلاع دهید.
- ۲) قبل از استفاده از داروی حقنه، میزان درجه حرارت آن را کنترل کنید تا نسوزید.
- ۳) اگر در حین حقنه درمانی دچار ضعف، تنگی نفس یا سرگیجه شدید سریع به کارشناس خدمت اطلاع دهید تا درمان را متوقف کرده و شربت مقوی به شما داده شود.
- ۴) اگر با وجود مصرف شربت مقوی، احساس ضعف و سستی ادامه یافت، حقنه را پایان داده و بدن را خشک کرده و لباس بپوشید.
- ۵) بعد از پایان حقنه، سریع خود را با حوله خشک کنید و خود را در معرض هوا قرار ندهید.

منابع:

1. Aghili Shirazi M. Kholase al hekmah (Persian). Nazem E, editor. Quom: Esmailian; 2006.
2. Arzani MA. Mofarah al-Gholoob (lithograph in Persian). Lahore: Eslamiah Press; 1915. pp. 297–325.
3. Jorjani SI. Al- Aghraz al- Tebbieh va al- Mabahes al-Alayieh [Medical Pursuits. Tehran: Tehran University Press; 2005. p. 631.
4. Azam Khan M. Exir Azam (Persian) Vol.1. Tehran: Institute of Meical History, Islamic Medicine and Complementary Medicine; 2008. pp. 65–198.
5. Arzani MA. In: Teb-e-Akbari [Akbari's Medicine]. Ehya Teb e Tabiee O, editor. Tehran: Jalaledin Press; 2008. pp. 641–2.
6. Gilani MK. In: Hefz al-Sehat Naseri. Choopani R, editor. Tehran: Almaee Press; 2009.
7. Tansaz M, Bahman M, and NabiMeybodi R. Hoqne, its history, method, and indications and its application in Iranian Traditional Medicine compared with classical medicine. Med Hist 2014; 6:45–72.
8. Khorrampazouh H, Hosseini SMA-R, and Noras M. A Brief Review of Therapeutic and Diagnostic Applications of Enema in Iranian Traditional Medicine and Other Complementary Medicines. Rev Clin Med 2018; 5:29–32.

- تاریخ اعتبار این راهنما از زمان ابلاغ به مدت ۳ سال می باشد و بعد از اتمام مهلت زمانی میبایست ویرایش صورت پذیرد.

بسمه تعالی

فرم تدوین راهنمای تجویز

مدت زمان ارائه	تواتر خدمتی		محل ارائه خدمت	شرط تجویز		ارائه کنندگان اصلی صاحب صلاحیت	افراد صاحب صلاحیت جهت تجویز	کاربرد خدمت		کد RVU	عنوان استاندارد
	فواصل انجام	تعداد دفعات مورد نیاز		کنترا اندیکاسیون	اندیکاسیون			سرپایی	بستری		
۳۰ دقیقه	بر حسب نیاز بیمار و تشخیص پزشک	بر حسب نیاز بیمار و تشخیص پزشک تا حد اکثر روزی ۳ بار	سلامتکده و بیمارستان دارای اتاق مخصوص با دیوار و کف قابل شستشو دارای حداقل یک سرویس بهداشتی	حساسیت به مفردات طبیعی مورد استفاده	اختلالات گوارشی بخصوص در روده (همراه با احتباس غیرطبیعی مدفوع) سحج و قروح روده بزرگ (بیماری‌های التهابی روده) خارج کردن مواد زائد و فضولات باقی‌مانده در روده و معده (یبوست مزاج) مشکلات کلیه، مثانه و اورام (التهاب) آن‌ها و اعضای تناسلی بیماری‌های طحال بیماری‌های سیستمیک مانند مسمومیت و تب	پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی	پزشک PhD طب سنتی و متخصص طب سنتی ایرانی	*	در اندیکاسیون‌هایی مانند بیماری‌های قلبی (کاردیومیوپاتی)، مننژیت، سکته مغزی، بیماری‌های التهابی روده مانند کولیت اولسرو و کانسر رکتوم قابل ارائه در بخش‌های بیمارستانی برای بیماران بستری با مشاوره‌ی پزشک PhD متخصص طب سنتی	۹۰۱۷۸۵	حقنه درمانی

					بیماریهای قلب مانند کاردیومیوپاتی و ریه مانند ذات الریه و آسم بیماری های سر و گردن (مغزی) مانند انواع سردرد، سرگیجه، کاهش هوشیاری ، مننژیت، صرع، فلج، شلی اندامها و مشکلات چشم و گوش و حلق و بینی دردهای مفصلی و گرفتگی عضلانی شامل درد لگن و کمر، نقرس و سیاتالژی بیماری های رحم و اعضای تناسلی تقویت قوای جنسی					
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

- تاریخ اعتبار این راهنما از زمان ابلاغ به مدت ۳ سال می باشد و بعد از اتمام مهلت زمانی میبایست ویرایش صورت پذیرد.